

BULTMANNOVA EXISTENCIÁLNA INTERPRETÁCIA NOVEJ ZMLUVY

KAROL NANDRÁSKY, Evanjelická bohoslovecká fakulta UK, Bratislava

Kým v obzore Barthovej interpretácie Biblie stál človek cirkvi, Rudolf Bultmann (1884-1976) bral vážne sekularizovaného človeka súčasnosti a pokúsil sa mu priblížiť zvesť Novej zmluvy. Bol si vedomý toho, že biblické texty z hľadiska kultúrneho a historického sú dnešnému čitateľovi vzdialené, ale podobne ako Schleiermacher bol presvedčený, že historická a teologická kritika s všeobecne platnou hermeneutikou sú schopné prekonať historickú priepasť medzi textom a interpretátorom, lebo zmysel textu sa nakoniec zrodí v mysli vysvetľujúceho. R. Bultmann sa však od Schleiermachera aj odlišoval, a to medziiným aj v tom, že "locus" významu textu presunul z autora na "tému", o ktorej autor hovorí.

V jadre vyjadril Bultmann svoje názory ešte začiatkom tridsiatych rokov v článku *Mýtus a mytológia v Novej zmluve*, ktorý vyšiel v druhom vydaní encyklopédie *Religion in der Geschichte und Gegenwart* (RGG), ale nevzbudil žiadnu zvláštnu pozornosť. Tým väčšiu búrku vyvolala jeho osemdesiatstranová práca *Zjavenie a proces spásy* (*Offenbarung und Heilsgeschehen*), ktorá vyšla na jeseň 1941; zvlášť veľkú pozornosť v nej vzbudila jeho druhá štúdia s názvom *Nová zmluva a mytológia - Problém odmytologizovania novozmluvnej zvesti* [1]¹. Bola to Bultmannova programová štúdia a bola braná veľmi vážne, lebo Bultmann už vtedy patril medzi najvýznamnejších predstaviteľov "školy dejín foriem", ktorá zdôrazňovala význam literárnych druhov pre správny výklad textu. V roku 1926 vyšlo jeho dielo *Ježiš a začiatkom štyridsiatych rokov jeho rovnako významný komentár k evanjeliu podľa Jána*. Svojou novou prácou sa Bultmann dotkol veľmi citlivého miesta a vyvolal nemalý odpor.

1. Mýtická reč Novej zmluvy. Podľa Bultmanna je reč Novej zmluvy mýtickou rečou. Mýtus v nej netvorí nejaký vonkajší obal novozmluvnej zvesti, ale je podobou, ktorá sprístupňuje zvesť. Pretože forma a obsah sú neoddeliteľné, nejde o to, aby sa mýtické jednoducho "eliminovalo", ako to robila liberálna teológia 19. storočia, ale je treba mýtické interpretovať. Program "odmytologizovania" má teda v Bultmannovom chápaní pozitívny význam, ktorý súvisí s jeho hermeneutickým úsilím. Práve preto namiesto pojmu "odmytologizovania", ktorý nevystihuje Bult-

¹ Táto časť vyšla opätovne v prvom z piatich zväzkov, ktoré obsahovali aj diskusiu. Vydával ich H. W. Bartsch pod názvom *Kerygma und Mythos*.

mannov prístup, je vhodnejšie hovoriť o existenciálnej interpretácii, ktorá je pozitívnou hermeneutickou podobou procesu demytologizácie.

Mýtickým je podľa Bultmanna predovšetkým obraz sveta Novej zmluvy. Delí sa na tri "poschodia": nebo, zem a podsvetie (peklo) a je miestom zápasu protichodných síl. Je to svet divov, v ktorom do udalostí zasahuje Boh a jeho anjeli; na druhej strane satan a jeho démoni. Bultmann píše: "Do prírodného diania, do myslenia, chcenia a konania ľudí neustále zasahujú nadprirodzené mocnosti: div nie je zriedkavosťou ... ani dejiny nejdú stálymi zákonmi určenou cestou, ale aj tie určujú nadprirodzené sily. Súčasný vek (Novej zmluvy) je v moci satana, hriechu a smrti ..., blíži sa k svojmu koncu, ktorý čoskoro nastane v podobe kozmickej katastrofy ([2], I, 15). Čoskoro nastanú bolesti konca, príde nebeský Sudca, mŕtvi vstanú k súdu a pôjdu do večnej slávy alebo do večného zahynutia.

Podľa Bultmanna mýtickým je nielen obraz sveta Novej zmluvy, ale aj sebaapochopenie človeka, keď hovorí o tom, že do jeho života zasahuje Boží Duch alebo že pôsobia na neho sviatosti.

Mýtickému obrazu sveta zodpovedá aj novozmluvné zobrazenie spásneho diania, ktoré je vlastným obsahom novozmluvnej zvesti. Hovorí, že Syn Boží je "preexistentnou" bytosťou a na zemi sa zjavil ako človek narodený z panny. Jeho smrť na kríži, ktorú podstúpil akoby bol hriešnikom, je zmierujúcou obeťou za hriechy ľudí. Jeho zmŕtvychvstanie je počiatkom kozmickej katastrofy, ktorou bude odstránená smrť, ktorá prišla do sveta pádom Adama. Vzkriesený Kristus bol vyvýšený na nebesá a stal sa Kráľom na Božej pravici. Znova príde v oblakoch nebeských, kedy dôjde k všeobecnému vzkrieseniu a súdu. Bude odstránená smrť a všetko utrpenie. To všetko je mytologická reč a mytologický spôsob vyjadrovania. Bultmann zdôrazňuje, že pojem mýtu užíva v zmysle nábožensko-historického bádania, a píše, že "mytologickým je taký spôsob zobrazovania, v ktorom sa nesvetiské a božské predstavuje ako vnútrosvetské a ľudské, inosvetiské ako tuzemské a v ktorom sa napr. Božia inosvetiskosť (transcendentnosť) chápe ako priestorová vzdialenosť. Ide o spôsob myslenia, v ktorom sa kult chápe ako úkon, v ktorom sa prostredníctvom materiálnych prostriedkov sprostredkujú nemateriálne sily" ([2], I, 22), ako napr. pri sviatostiach krstu alebo eucharistie. K základnému charakteru mýtu patrí, že niečo, čo sa neodohráva ako historický dej, zobrazuje ako históriu. Bultmann to nazýva "objektivizujúcim" charakterom mýtu. Dôraz však nie je na tomto objektivizujúcom charaktere, ale na tom, že mýtus o "nesvetiskom" (božom) rozpráva ako o "svetskej" (ľudskej) udalosti. Mýtus vyjadruje vieru, že známy a disponovateľný svet, v ktorom žijeme, má svoj základ a cieľ mimo oblasť toho, čo je známe a disponovateľné. Preto zmyslom mýtu nie je to, o čom rozpráva ako o "objektívne" sa odohrávajúcej udalosti, ale sebaapochopenie človeka vo svete. Preto mýtus nechce a ani nemá byť interpretovaný kozmologicky, ale antropologicky, presnejšie: existenciálne.

2. Existenciálna interpretácia mýtického diania. Podľa Bultmanna mytológia Novej zmluvy je mytológiou židovskej apokalyptiky a gnostického mýtu o vykúpení nebeským Božím synom. Židovská apokalyptika však bola degenerovanou po-

dobou eschatológie Starej zmluvy, ktorej metaforickú reč úpadkové židovstvo Ježišovej doby interpretovalo doslovne a z dejinnej eschatológie urobilo kozmologickú, ktorá očakávala katastrofický zásah zvonku, pretože sa v nej miesto dimenzie času stala dominantnou dimenzia priestoru, a tým aj priestorovej transcendentnosti. Bultmann nepoložil dôraz na Ježišovo obnovovanie časovej, a tým procesualnej dimenzie v súvislosti s hlásaním príchodu kráľovstva Božieho (napr. v podobenstvách o kráľovstve Božom), ale mytologický obraz sveta Novej zmluvy konfrontoval s obrazom sveta človeka našej súčasnosti. V tejto súvislosti Bultmann podčiarkoval, že mytologická reč je pre dnešného človeka neprijateľná, pretože mytologický obraz sveta patrí minulosti. Naše myslenie nezvratne formovala veda, a preto sa v našej dobe nikto nemôže držať novozmluvného obrazu sveta. Písal, že nemožno používať elektrické osvetlenie, počúvať rádio, v prípade choroby používať moderné lekárske a klinické prostriedky a súčasne veriť svetu duchov a zázrakov Novej zmluvy. Ak si niekto predsa len myslí, že to zo svojho hľadiska môže robiť, potom by mu malo byť jasné, že robí kresťanskú zvesť v prítomnosti nezrozumiteľnou a dostáva ju do nemožnej situácie, ak túto nezrozumiteľnosť pokladá za kresťanský postoj ([2], I, 18). Preto si Bultmann kládol otázku, ako možno zvestovať dnešnému človeku, preniknutému moderným obrazom sveta, novozmluvnú zvesť (kerygmu) bez toho, aby sa poslucháči pri svedectve o "dobrej zvesti" (evangelium) nepotkávali o čosi nepodstatné, ba až neuveriteľne rozprávkové, čo súvisí s mýtickým obalom novozmluvnej zvesti. Základným zmyslom Bultmannovho programu odmytologizovania je teda hermeneutické úsilie. Chce modernému človeku tlmočiť posolstvo Novej zmluvy tak, aby ho oslovilo. Pripomína, že nechce zakryť alebo eliminovať pohoršujúci charakter (skandalon) zvesti o kríži, ale naopak, že usiluje o to, aby zachoval pôvodnú čistotu novozmluvného posolstva (kerygmy) a aby jeho charakter sprístupnil človeku dneška tak, aby ho postavil pred rozhodnutie.

Bultmannovo odmytologizovanie sa vlastne nevzťahuje natoľko na samotný mýtus, ale skôr na vzťah medzi slovom a zmyslom. Bultmann totiž vedel (od Cassirera i Heideggera), že jazyk nielen vyjadruje, ale aj zakrýva. Medzi literou a duchom sa nachádza hermeneutická medzera. Jazyk zahmlieva cieľ mýtu, a preto v demytologizujúcom vysvetlení ide o odstránenie skresľovania jazyka tak, aby sa mýtom ponúkané chápanie existencie dostalo do bezprostredného vzťahu s vedomím dnešného interpretátora a poslucháča. Bultmann sa usiloval o vyjadrenie novozmluvnej zvesti tak, aby sa nejasné miesta biblického textu stali zbytočnými. Tým však otázku zjavenia preložil z Biblie do procesu existenciálneho sebaepochopenia.

Riešenie hermeneutického problému videl Bultmann v tom, že mytologická reč Novej zmluvy bude pochopená a interpretovaná existenciálne. Preto sa kľúčom interpretácie novozmluvných mýtov a v nich skrytého existenciálneho zmyslu, ktorý v nich Bultmann našiel, stal pojem existencie, ako ho vypracovala filozofia existencializmu. Bultmann sa s ňou zoznámil prostredníctvom diela Martina Heideggera.

Uprostred predmetného bytia (Sein) sa odohráva proces nepredmetnej existencie (Dasein), na ktorej človeku najviac záleží, pretože ide o neho. Všetko ostatné bytie jestvuje, človek existuje, lebo ako subjekt sa rozhoduje. Ani človek však nie je

čistou nepredmetnou existenciou, ako o tom svedčí naše telo. Ním je aj on súčasťou predmetného sveta, ba môže sa stať, že sa aj svojím vnútrom pripúta k predmetnému svetu, čím sa však odcudzuje vlastnej existencii. Znakom nepredmetnej existencie (subjektu) je vedomie, a preto existencia je totožná s vedomím existencie, so seba pochopením človeka vo svete. S tým súvisí seba prežívanie človeka v pravej alebo nepravnej existencii. Samotné seba prežívanie sa uvedomuje v predmetných predstavách, pojmoch a myšlienkach a ak chce človek dianie svojej existencie vyjadriť, neobíde sa bez týchto predmetných prvkov, symbolov a znakov.

Tu je vhodné upozorniť aj na to, že Bultmann rozlišoval medzi "dejinami" (Geschichte) a "históriou" (Historie). "Históriou" chápe vonkajší beh udalostí, kým "dejinné" je to, čo je za (časove pred) procesom takých udalostí ako ich predpoklad v podobe rozhodnutí. Objektívne viditeľné dianie sa rodí na predmetnej strane sveta a stáva sa poznateľným, keď rozhodnutia v podobe činov prekonali obzor nepredmetnosti a stali sa históriou; tá nemá pravú existenciu, lebo je už svetom minulým, ktorý sa už nedeje. Ľudská existencia má dejinný charakter. Ako ľudia patríme síce aj do kauzálnych súvislostí sveta prírody, ale uprostred neho pravý zmysel a obsah nášho života sa prejavuje v rozhodnutiach a činoch, ktoré sa stávajú našou "históriou". Na základe našich rozhodnutí pri stretnutiach s ľuďmi alebo udalosťami je naša ľudská existencia "dejinnou".

Patrí k vlastnému charakteru evanjelia, že v uvedenom zmysle má "dejinný" charakter. To znamená, že nás neinformuje iba o "histórii" v zmysle dávno uskutočnených udalostí, ale prostredníctvom "histórie" (napr. Ježišovho utrpenia a smrti) stavia nás pred rozhodnutia. V súvislosti s tým kazateľovi neustále hrozí nebezpečenstvo, že si popletie v evanjeliu "históriu" s tým, čo je v ňom "dejinné". Káže "históriu" a myslí si, že to je už sprostredkovanie zvesti evanjelia.

3. Čo ponúka Nová zmluva podľa Bultmanna. V súvislosti s úsilím sprostredkovať modernému človeku zvest' Novej zmluvy si Bultmann položil otázku, či text Novej zmluvy obsahuje takú pravdu, ktorá je nezávislá od mýtického obrazu sveta. Bultmann odpovedal na túto otázku kladne. V súvislosti s obrazom sveta v Novej zmluve síce nič záväzného nenachádza, ale v súvislosti so seba pochopením človeka Nová zmluva v Ježišovi Kristovi ponúka niečo podstatného. Preto sa pýtame, čo je podľa Bultmanna tou aj pre moderného človeka platnou pravdou, ktorá zostáva aj po "odmytologizovaní" a existenciálnej interpretácii Novej zmluvy?

Podľa Bultmanna Nová zmluva hovorí o dvoch formách života človeka. Jedna je existencia človeka sveta, druhá je existencia človeka viery. Prvá Nová zmluva (apoštol Pavel) nazýva existenciou "podľa tela", druhú životom "podľa Ducha". Prvý charakterizuje to, že sa v nej človek usiluje zaistiť seba pomocou viditeľných a disponibilných vecí. Sféra viditeľných a disponibilných vecí je však súčasne sférou pomimuteľných vecí, a preto kto žije z takého sveta, upadá do otroctva, dostáva sa do protirečenia s inými, lebo sa chce proti nim zabezpečiť. Z toho plynie zajatie v úzkosti, v ktorej každý ľpie na sebe a nevyhne sa pocitu, že mu vlastný život

(pravá existencia) uniká. V tejto súvislosti sa Bultmann odvoláva na Pavlov 1. list Korinským (7,32n) ako aj na list Rímskym (8,13) ([2], I, 28).

V protiklade s uvedenou nepravou existenciou človeka Nová zmluva zobrazuje existenciu človeka viery, ktorý žije z neviditeľnej skutočnosti, pretože pravý život človeka je možný iba z neviditeľného, nedisponovateľného a bez zabezpečení týmto svetom. Je to život "podľa Ducha", život z viery. O neviditeľnej skutočnosti Bultmann píše, že neviditeľná, neznáma a neuchopiteľná skutočnosť stretá človeka ako Božia láska. Otvára človeku budúcnosť, neusmrcuje, ale poskytuje mu život. Je to dôvera v odpúšťajúcu milosť, ktorá oslobodzuje človeka od jeho minulosti, ktorá ho držala v zajatí. Človek sa otvára budúcnosti a túto veriacu formu života Bultmann nazýva aj "eschatologickou existenciou" ([2], I, 30). Je to existencia, o ktorej Nová zmluva hovorí ako o "novom stvorení" (2. Korinským 5,17). Spása veriaceho človeka nezačína v ďalekej budúcnosti, ale už začala. Je súčasne budúcnosťou a prítomnosťou. Odmytologizovanie apokalyptickej a gnostickej eschatológie Novej zmluvy je podľa Bultmanna v tom, že aktom viery pre veriaceho už nastal čas spásy. Kto verí, má už večný život, prešiel zo smrti do života, ako to hlása Jánovo evanjelium. Navonok sa pre "veriaceho" nič nezmenilo, ale zmenil sa jeho vzťah k svetu. V tom zmysle je viera víťazstvom nad svetom (1. list Jánov 5,4). Tým je prekonaná židovská eschatologická mytológia apokalyptiky. Prekonáva sa však aj gnostická eschatológia, lebo v živote vo viere nejde ani o vlastnenie novej prirodzenosti (fyzis), ani o oslobodenie duše pre cestu do neba. Viera nie je stav, a preto k indikatívu hneď pristupuje imperatív. Človek viery je neustále na ceste medzi "ešte nie" a "predsa už". Kým v gnóze sa účasť na vykúpení uskutočňuje vnútrosvetsky, demonštratívne v slobode (eleutheria), v "plnej moci" (exúsia) a najmä v askéze, Nová zmluva nepozná žiadne javy, v ktorých by sa mimosvetské stávalo vnútrosvetskou danosťou. Preto Pavel bojoval proti askéze ako vlastneniu Ducha (2. Korinským 5,13; 12,1nn). Veriaci je "znovuzrodený" (Ján 3,3nn), dostal nový pôvod. Nepochádza "zo sveta", ale víťazí nad ním (1. Jánov 5,4). Iba kde sa to deje, žije sa skutočne "z viery".

Pravý život človeka (pravá existencia) je teda život "z viery", inými slovami život z nepredmetnej skutočnosti. Po tomto konštatovaní si Bultmann položil otázku, či k takému životu možno dôjsť aj bez Krista. Hlavný rozdiel medzi kresťanskou vierou a filozofiou existencializmu videl Bultmann v tom, že kým podľa filozofie stačí odhaliť človeku, v čom je jeho "pravá existencia", a tým sme už aj umožnili jej uskutočnenie, kresťanská zvesť v nás vzbudí poznanie, že sme ľuďmi žijúcimi v otroctve sféry disponovateľných vecí a že toto poznanie nie je ešte vyslobodením, i keď je jeho nevyhnutným predpokladom. Bultmann napísal, že v situácii padlých ľudí každý náš pohyb je pohybom padlého človeka. Aby taký človek skutočne mohol žiť (nadobudol pravú existenciu), potrebuje nielen poznanie svojej biedy, ale aj vyslobodenie, a to aj oslobodenie od seba. Toto oslobodenie zvestuje podľa Bultmanna "udalosť Krista", ktorú zvestuje Nová zmluva a ktorej podstatou podľa Bultmanna je: keď nemôže konať človek, koná za neho Boh, ktorý už tak aj urobil. Podľa Bultmanna "Kristova udalosť" zohrala rozhodujúcu úlohu, lebo – ako hovorí – ona oslobodzuje človeka z jeho pomýlenej existencie tak, aby došiel k svojej

pravej existencii, a tým k životu odovzdávajúcemu sa viere a láske. Viera však podľa Bultmanna nie je nejaká záhadná nadprirodzená vlastnosť, ale postoj pravej ľudskosti. Rovnako láska nie je záhadná nadprirodzená činnosť, ale prirodzený postoj človeka.

Spásenosné dianie v Kristu zvestované Novou zmluvou má dva významné momenty: smrť a vzkriesenie. Všimnime si, aký zmysel im dáva Bultmannova existenciálna interpretácia.

Podľa Bultmanna kresťanská viera vie o takom Božom čine, ktorý umožňuje sebaodovzdanie sa, vieru a lásku človeka. Tento čin Bultmann nazýva "Kristovou udalosťou" (Christusgeschehen). Bultmann však pokladal kristologicky interpretovanú židovskú predstavu obete za "primitívnu". Pýtal sa: "Ako môže byť zmierená moja vina smrťou jedného nevinného (ak o takom vôbec môže byť reč)? Aké primitívne pojmy viery a spravodlivosti tvoria základ takej predstavy? Aký primitívny pojem Boha? Ak máme rozumieť Kristovej smrti zmierujúcej hriechy z predstavy obete: aká to mytológia, keď jedna božská bytosť, ktorá sa stala človekom, svojou krvou zmieruje hriechy ľudí?" ([2], I, 20). Podľa Bultmanna rozhodujúce je odpustenie zvestujúce "slovo" (kerygma) "Kristovej udalosti". Vierou v slovo odpúšťajúcej zvesti sa človek stáva novou existenciou. Bultmann tým podčiarkuje Lutherovo "jedine vierou". Podľa Bultmanna mýtický prvok novozmluvného podania stavia pred nás Boží význam kríža a to znamená, že Boh oslobodzujúcim súdom nad svetom aj nad nami uskutočňuje svoj súd. Z toho Bultmann dedukuje, že veriť v Kristov kríž znamená osvojiť si ho tak, že samých seba ukrižujeme s Kristom. Preto podľa Bultmanna kríž nie je udalosťou minulosti, ale eschatologickým činom, ktorý presahuje čas a svojím zmyslom je pre vieru stálou prítomnosťou. Deje sa to tak, že život veriaceho je neustálym prežívaním Kristovho kríža, ktoré sa uskutočňuje ukrižovaním svojich túžob a slobodným životom (Pavlov list Galatským 5, 24; 6, 14, ako aj Filipským 3, 10). Toto prežívanie Krista Bultmann nepokladá za niečo mýtické, ale za dejinný proces, ku ktorému dochádza zvestovaním "Kristovej udalosti" ([2], I, 42 a n.).

Podľa Bultmanna novozmluvná zvesť o Ježišovom vzkriesení svojimi predmetnými obrazmi telesného zmŕtvychvstania z hrobu predmetne, a teda mytologicky vyjadruje Kristovo víťazstvo v nepredmetnej dimenzii večnej prítomnosti. Preto Bultmann nechápe vzkriesenie Krista ako historickú udalosť, ale ako výraz dôležitosti a významnosti kríža. Zvesťou, že ukrižovaný nezostal v smrti, ale vstal z mŕtvych, sa zvestuje, že Ježišova smrť je oslobodzujúci Boží súd nad svetom, ktorý zbavuje moci smrti. Kríž a zmŕtvychvstanie tvoria tak jednotu. To znamená, že ukrižovaný premáha moc smrti, ako to zvestuje Jánovo evanjelium, ktoré hodinu potupnej smrti chápe ako hodinu oslávenia. Preto vzkriesenie sa nemá chápať ako zásah, ktorý dokazuje či overuje kozmicko-eschatologický význam kríža. Vzkriesenie nemôže byť ani overením viery, pretože ono samo je predmetom viery. Viera v zmŕtvychvstanie nie je nič iné ako viera v Kristov kríž v zmysle spásenosnej udalosti. K tejto viere dochádzame tak, že kríž sa ako taká udalosť zvestuje, pretože je zvestovaná vzkriesením. "Ukrižovaný a vzkriesený Kristus stretá nás v slove

zvestovania a nikde inde. Práve viera v toto slovo je veľkonočnou vierou" ([2], I, 45 a n.).

4. Bultmannom vyvolaná kritika. Bultmannovi išlo o možnosť reprodukovat' Bibliu tak, aby oslovovala moderného človeka. Úloha, ktorú si vytýčil, je pre kresťanov nanajvýš dôležitá a vážna. Bultmannom premyslená a v koncepcii aj impozantná existenciálna interpretácia však vyvolala ostrú kritiku. Uznáva sa, že je potrebné pokúsiť sa pochopiť zvest' evanjelia tak, aby ním zvestované pochopenie ľudskej existencie stávalo nás pred rozhodnutie a viedlo nás k realizácii pravej existencie, ale súčasne sa Bultmannovi vytýka, že neodôvodnene zužuje hermeneutický princíp, keď jeho normou robí prejav ľudskej existencie. Súčasne to svedčí aj o antropocentrickom charaktere Bultmannovej interpretácie, ktorú niektorí (napr. Gloege) stavajú do protikladu k Lutherovej kristocentrickej interpretácii Biblie. Vcelku kritika, ktorú Bultmann svojou odmytologizujúcou interpretáciou novozmluvnej zvesti vyvolal, sa sústredila hlavne na dve miesta Bultmannovej hermeneutiky. Jedným je "hranica" odmytologizovania a druhým je Bultmannovo oddelenie "zmyslu" udalosti od jej historického uskutočnenia.

Mnohí pokladajú Bultmannom stanovenú hranicu odmytologizovania za "svojvoľne" stanovenú. Bultmannovi sa normou odmytologizovania stalo seba pochopenie človeka moderného obrazu sveta, a preto je "hranica" odmytologizovania závislá od seba pochopenia tohto moderného človeka; môže sa preto podľa neho aj "posúvať", ako o tom svedčia Bultmannovi nasledovníci, z ktorých Herbert Braun odmytologizoval aj pojem Boha, keď ho definoval ako "určitý druh spoluľudskosti" (Mitschlichkeit) ([3], 341). Proti obvineniam z tejto strany Bultmann skutočne nie je krytý a v tejto súvislosti otvára dvere neriešiteľným teologickým sporom.

Druhým bodom, na ktorý sa sústredila kritika, je Bultmannov krok, ktorým zo snahy o to, aby sa Božie konanie nechápalo "objektívizované", a tým ako ničो disponovateľné, oddelil v biblickom podaní "zmysel" od historickej udalosti. "Objektívizujúci" a tým "mytologický" spôsob vyjadrovania má podľa Bultmanna iba ten význam, aby zvýraznil význam Ježiša Krista ako spásynosnej postavy a v ňom uskutočneného spásynosného diania. Preto sa ho treba vzdať ako prejavu dávno zašlej doby. Z toho vyplýva, že k tomu, aby človek dospel vierou v Boží čin v Kristu k pravej existencii, nepotrebuje a ani sa nemá vracat' k historickej udalosti biblického podania. V tejto súvislosti mnohí poukazujú na to, že zvestovanie bez "historického" základu "visí vo vzduchu".

Z hľadiska noetickej teórie perspektivity, ktorú zastávam a ktorá zdôrazňuje rovnovážnu jednotu objektívizovanej vzdialenosti a subjektívizovanej blízkosti nášho nazerania, Bultmann problém "subjektívizácie" "objektívizovaného", a tým približovania vzdialeného vyriešil tak, že odstraňuje "objektívizovanú" a makroskopizovanú vzdialenosť a chce prebývať iba v subjektívizovanej, a tým mikroskopizovanej blízkosti nazerania. Dáva sa jednostranne mikroskopicky ako ten, kto chce vidieť a vidí len bunky a nechce vidieť strom. Upadá do jednostrannosti krátkozrakého nazerania a neuvedomuje si, že dokonalosť je v prechádzaní (tranzícii) medzi objek-

tivizovanými (mýtickými) a makroskopickými podobami vzdialenosti a subjektivizovanými (existenciálnymi) a mikroskopizovanými podobami blízkosti. Ak Barth padal zo sedla rovnovážnej jednoty perspektívneho nazerania na stranu objektizmu, tak Bultmann padá z neho na druhú stranu, do subjektivismu nazerania.

Bultmann síce zdôraznil dejinnosť človeka v zmysle "rozhodovania", ale zostalo už mimo obzor jeho nazerania, že človek je spoločenskou bytosťou, ktorá komunikuje so spoločenským kontextom v podobe rôznych dejinných prúdov a duchovných tradícií. Následkom nedostatočného zmyslu pre kolektívne rozmery dejinných udalostí sa Bultmann dištancoval aj od Starej zmluvy, akoby tá nemala kerygmatický (zvestný) charakter. Zvest' Starej zmluvy nepokladal za záväznú pre kresťanov a zdôvodňoval to tým, že "dejiny Izraela nie sú našimi dejinami" ([4], 333). Na základe biolohiky dejín, ktorá zdôrazňuje duchovnú (ideovú) súvislosť medzi starozmluvným Izraelom a Cirkvou, na rozdiel od Bultmanna naopak zdôrazňujem potrebu vidieť, že dejiny biblického Izraela "sa naplnili" v dejinách Cirkvi a sú vzdialeným, a preto minifikovaným, objektivizovaným a zhutneným obrazom ideovej drámy dejín života Cirkvi od jej zrodu a mladosti až po jej dnešné umieranie a smrť, keď v euroamerickej kultúre leží ako ideová mŕtvola.

V prednáškach *Ježiš Kristus a mytológia* Bultmann aspoň čiastočne poukazoval na rozdiel medzi Ježišovou "eschatologickou kázňou" a židovskou apokalyptikou ([5], 26). Ani zďaleka to však neurobil v tej miere, ako by si to vyžadovali Ježišove podobnosti o kráľovstve Božom, v ktorých Ježiš príchod kráľovstva Božieho nezvestoval v zmysle židovskej apokalyptiky, očakávajúcej kozmické zmeny, ale ako ľudí i svet transformujúci proces.

Do diskusie, ktorú Bultmann vyvolal, sa zapojil aj Karl Jaspers. Vytýkal Bultmannovi, že vie o rozdiely, ktorý je medzi pôvodným zmyslom textu a jeho pochopením interpretátorom, ale ho nezachováva, naopak, likviduje napätie medzi nimi ([2], III, 27). Jaspersova odmietavá kritika vyústila do konštatovania, že Bultmannovi po odmytologizovaní zostalo iba Lutherom zdôrazňované "ospravedlnenie jedine vierou" v spásnu udalosť, ktorá je pre filozofujúceho čosi najcudzejšie. Na záver svojej kritiky neváhal o Bultmannovi napísať, že "tento veľký učenec, zdá sa, odvážil sa do oblasti, v ktorej zavádza filozofujúceho tým, že ho necháva bez filozofie, a farára tým, že mu neukáže žiadnu cestu" ([2], III, 46). Bultmann odpovedal znechutene, pretože nenachádzal v Jaspersovej kritike dostatok zmyslu pre pravú komunikáciu ([2], III, 49). Jaspers v replike konštatoval, že spoločnou pôdou pre diskusiu by malo byť "porozumenie", ale ani v tom sa s Bultmanom nezhodujú ([2], III, 106). Tak sa stalo, že tieto osobnosti, ktoré na prelome do nášho storočia v tom istom čase študovali na humanistickom gymnáziu v Oldenburgu, vôbec nenašli spoločnú reč.

Bultmann bezpochyby veľmi správne poukázal na nepredmetný charakter Boha a celého duchovného (ideového) sveta. Jeho program "odmytologizovania" v zmysle "odobjektivizovania" novozmluvnej zvesti je však problematický najmä preto, lebo človek "nepredmetnú skutočnosť" môže chápať a vyjadriť iba prostredníctvom nejakých predmetných (pozemských) symbolov. Snáď to súvisí s tým, že sám človek

nie je iba nepredmetný subjekt, ale aj hmotný (predmetný) objekt, a "zmysel" skrytého obsahu svojho subjektu "zjavuje" pomocou fyzikálne vnímateľných znakov, akými sú hovorené či písané slová. Aj "nepredmetný" Boh a jeho pôsobenie zjavuje sa prostredníctvom predmetných dejinných udalostí, ako aj pomocou symbolov a obrazov metaforickej reči, ktorými sa nám otvára nepredmetný, duchovný svet Božej existencie a jej pôsobenia. Ide o približovanie nepredmetného predmetným spôsobom. Tam, kde sa likviduje každé predmetné (tuzemské) zobrazovanie nepredmetného sveta, ruší sa nielen prostriedok ("reč"), ale aj samotný proces zjavovania. Totálne odmytologizovanie v zmysle úplného "odobjektivizovania" (odpredmetnenie) vedie k strate "reči", a tým k onemeniu svedectva o nepredmetnom (ideovo-duchovnom) svete.

Diskusia, ktorú Bultmann vyvolal, dosiaľ neskončila. Naopak, aktualizovala sa najmä novým, ďaleko pozitívnejším hodnotením mýtu, ku ktorému došlo najmä po vydaní diela *La pensée sauvage* Clauda Lévi-Straussa v r. 1962², ktorý aplikoval metódu štruktúrálnej lingvistiky na oblasť etnológie a antropológie a vyvracal predstavu menejcennosti mýtického myslenia. Mýtus sa pokladá za genuínnu reč náboženstva, ktorý sa nedá bez následkov "odmytologizovať" (S. Mowinkel); a odhaľuje sa jeho "symbolická vrstva" (P. Ricoeur), ktorá má byť zmysluplná i pre moderného človeka.

Aj najodmietavejší kritici Bultmannovej existenciálnej interpretácie uznávajú, že R. Bultmann postavil správny a naliehavý problém (sprostredkovania novozmluvnej zvesti), ale nesprávne naň odpovedal. Na "správnu" odpoveď, ktorá by oslovila súčasníkov tak, ako kedysi reč Ježišova, sa však zatiaľ len čaká.

LITERATÚRA

- [1] BULTMANN, R.: Offenbarung und Heilsgeschehen. Beiträge zur Ev. Theol. 7, München 1941.
- [2] BULTMANN, R.: Kerygma und Mythos. Vyd. H. W. Bartsch. Hamburg 1. zv. 1960; 2. zv. 1965; 3. zv. 1960; 4. zv. 1955; 5. zv. 1955.
- [3] BRAUN, H.: Gesammelte Studien zum Neuen Testament und seiner Umwelt. Tübingen 1962.
- [4] BULTMANN, R.: Glauben und Verstehen. 2. zv. Tübingen 1961.
- [5] BULTMANN, R.: Jesus Christus und die Mythologie. Hamburg 1964.

² V českom preklade vyšlo v r. 1971 pod názvom *Myslení přírodních národů*.